

Kaj bo veter šeptal brezi

(Nek podravska zvoni pesma
širom brega, po dolini,
nek se čuje da smo doma.
v naši dični Podravini.)

P I S M O

Tko još ima vremena za duga, opširna pisma? Sada je lakše okrenuti brojčanik telefona i javiti: mi smo dobro, posla ima i previše.

— Kako zdravlje? Dobro ste? Javit ćemo se opet...

I tako to lijepo iz gradske i zagušljive pošte javimo i ne pitamo se jesmo li ih dobro razumjeli; možda je mama, tata brat, sestra ili netko iz obitelji imao još nešto javiti? Tko zna što se događa u dvorištu, možda je tuča uništila pšenicu, možda je grom udario u nečiji štagalj, možda je netko u bolnici... Misli narivu tek onda kad telefonistica kaže: »Gotovo, dvije minute dvije tisuće, »hvala i doviđenja!«

A kako je lijepo primiti pismo! Ne vidiš, doduše, listonošu. Tu i tamo se pojavi s nekom preporukom, opomenom od duga za kredit, za zaostalu stanarinu, Krležin »Dnevnik« na otplatu... Pismo ti ostavi u onom sandučiću, u limenoj kutijici. Tako je lakše jer kud bi čovjek stigao da obilazi tolike katove i stanare. Tko zna kakva bi sve lica vidio: neispavana, razdražljiva, boležljiva, utučena, uplašena, a ovako lijepo: pozdrav u kutiju, i dalje po betonu, od ulaza do ulaza.

Čitaš tako pismo, onako lijepo nanizano i školskim umornim rukopisom ispisano, kod ne baš dobrog svjetla i još slabijih očiju. Piše mama gdje su bili i što su radili, a na kraju se potpiše i tata: »Mi smo zdravi, kakvo zdravlje i vama želimo«.

»Godina je kišna. Drač je obrasel pole i gorice. Trsje napada bolest. Tata je petpot šprical. Pšenica bo zgnjilela. Več je pol sprnja, još nišče s kosom neje mahno!, a žetva je trebala biti gotova. Da je na rali dvadeset i pet metri zrna, bi se zašlo. I kukuruzi treba sonca. Seno se nemre dosušiti. Več je plesnivo. Ništ nam ne bi bilo žmefko, samo da smo mlajši. Tati je oslabela noga. Potpira se z botom. Reuma ga stišče, nekak se preveč priginja k zemli, a ja mu velim: Ivo, drž se, ravno hodaj! Ja na potu več nikoga ne vidim dok mi ne dojde blizu. Mrena mi je na joči došla. Bi morala na operaciju, al se bojim noža. Kak bo, bo... Francek je popravil traktora. Majstori so pono zeli penez. Katička se po dnevnu nadela, a po noči ide

v štalo. Krava se bo stelila, pak nagleda. Posle bo sira i vrnja, a nekaj sem ti i jajec napravila...«

I tako, bez obzira gdje smo i kako smo, takva nas pisma vraćaju u naš zavičaj, u naša dvorišta, na putove znane iz djetinjstva, na livade, na staru klupu ispod lipe. Evo, već je tu kum Ivo Krstitović, na prošće se nagleda susjed Franjo Poljak, a svak Đurek glasno viče u dvorištu: Kaj se ve nanođaš, pij, kaj se nesi dosta nazobala? A rička odmahuje glavom, tresse grivama i repom. Pritiska vručina, srpanjska sparina, muhe navalile, pa kobili nije ni do vode.

Pogled vuče na kraj dvorišta, na kraj vrta i zaustavlja se negdje u plavetnilu luga. Š Bilo-gore stiže sumrak, rosa umiva ravnicu. Vrijeme je za počinak. Misli mama: gdje su djeca i kako su u svijetu? Još bi nešto za njih učinila, pa im pošalje pismo, najljepše na svijetu. Od naše, podravske mame. Pa, kako da im ne odgovorimo.

Dok čitam pismo mama,
tak lepo kak žita klas,
dok čitam pismo, mama,
saki čujem ti glas.

Pišeš mi da ste zdravi,
da posla dosta ima.
I ja bi hodal po travi,
ali mi posel ne da.

V saki hiži bi dobil
kaj bi se našlo pri roki,
kupico vina bi popil
mi smo v srcu široki.

Otišel zdavja sem z doma
i Zagreb mi dragi je grad,
al' nemrem reči počkoma;
Hlebine kak imam rad.

A dok me više ne bo
na prošču, vu dvoru, na stezi,
nek veter postiha šepče
moje pesme na brezi.

P R A L J A

Pitajte doma deco kaj je to riflača, bodo vas gledali kaj da ste z ruške opali. A ako im sripovedate da so se plafte, robače i gaće prale na ribnjaku i na kanalu pri rečnom mos-

tu, da so se grohale po koritaj i žmikale, da so dišale po lugu i soncu kakve samo v Podravini diši, onda je to za nje povijest s početka sveta. A za nas — to neje bilo tak zdavnja.

Zacijelo pretpostavljate o čemu je riječ: i Marica je kupila stroj za pranje, olakšala si posao, razapela užad po dvorištu od stare kruške preko koša do one grede ispod štaglja. Brat — bratu — to ti je dobrih pedeset metara, pa kad lijepo objesi bijelo rublje, imaš što i vidjeti. Plahte poigravaju na povjetarcu, rukavi kao da te pozdravljaju, a grudnjaci su na vidnom mjestu, nek se zna kakve ceckice ima Marica. Ona se s njima diči. I trgovac Francina zna da ona kupuje broj pet, a to ti je lijepa mjera: puna šaka i još malo. Nije bilo dečka koji to ne bi htio isprobati, a Marica je znala čime gospodari. Bila je, i napredna i nazadna, kako vele naši ljudi, pa je dečke pomalo i izazivala, kao da je uživala u tome što njima krv navire u lice, a koljena podrhtavaju, No, to je druga priča.

Stariji su ljudi govorili da takve pralje nije bilo i svi su izmišljali nekakve poslove na polju u doljnjem kraju, tamo, gdje hlebinske banovice i popovice graniče s delovskim ledinama, gdje su nekad gospodarili čergari, koritari, a srndaći tražili ljubav na izlazu iz luga od rečnog mosta do Brlekova mlina. Ljudi, vjerovali ili ne, ali to s Maricom i njezinim pranjem na potoku, čovjeku ne ide u glavu.

Imala je muža, marljiva ratara, čovjeka koji je u jedno jutro znao pokositi ral trave, onda otići na ogrtanje kukuruza, po podne na kupanje sijena, a kad je navečer nahranio i napojio blago, padao je s nogu od umora. Nekad nije stigao ni oprati ruke. Srušio se na krevet u onoj vlažnoj, znojnoj košulji, lecao se u snu, poigravali su živci i prije nego što je zvonar Stakina najavio novi dan, Martin je bio na nogama. Od jutra do sutra. Marica je radila, ne može se reći da je »prodavala ćobake«, kako bi to rekli naši stari za one koji nisu imali radne navike. Ne, naprotiv. Radila je, ali čega se god prihvatila, išlo je s takvom lakoćom da su se žene pitale kako i ona na sve stigne. U njezinoj kuhinji često se osjetio miris kolača. Posebno je s užitkom pripremala medenjake. Pitate zašto? Da, točno ste mislili. Pa to svi znaju. Med i orasi, to je ono pravo, to koristi. Još k tome kupica vina i sve ti je u životu i glatko i slatko.

Martin je upregnuo šargu, natovario na kola korita s plahtama, ručnicima, stolnjacima, podsuknjama. Marica je zvezala rubac. Ispod rupca podigla kosu tako da je vrat bio gol — golcat, obukla bluzu na kojoj su bili ukrasi od crvena konca, a sve napeto kao šator licitara Špička na vidovskom prošćenju. Na kolima je bila i daska i dvije male klupice, ručni rad nekog dide iz Martinove obitelji, čvrste i sigurne. Martin ih je stavio u potok, namjestio dasku, a onda je došao drugi čin, u kojem je glavnu ulogu imala Marica.

— Joj, al' je voda vraški zdena! — glasno bi se oglasila Marica, samo da drugi primijete kako ona gazi do koljena.

Podizala je suknju prst po prst. Bljeskala su se lijepa bijela koljena, tako još malo više, 'ajde Marica zgazi, digni suknju, tako — sad je već bolje. Gledali su ljudi, žmarci ih prolazili. Janton je povukao još jedan dim, Stefu se osušilo grlo, a Marica gazi, naginge se, saginje se, okreće; gledaj, prijatelju moj, ne vidi se to svaki dan! Kad je »izmjerila« vodu i navlažila suknju, uzela je komad drete, podigla suknju za dobar pedanj, podvezala i počela se saginjati. Namjestila je korito, naslonila se na nj, namakala platna na lijevoj strani, a onda počela udarati da je sve zvonilo. I druge su žene tako radile, samo Marica je bila jedna, odnosno jedina. Zibala se, ljuljala u pokretu koji te vuče da joj pomogneš, da joj pridržiš plahu, dasku, klupicu, da joj dodaš, da izbliza pogledaš i pogladiš te bijele noge ili zaviriš u bluzu iz koje sve puca! . . . A tek da nikoga nema, pa da je iznenadiš: dođeš polako, staneš na dasku i opašeš je rukama, a ona mora biti mirna! Jer daska je kao brv. Ne smiješ ni lijevo ni desno odmah si u potoku. Možeš samo korak naprijed, ili natrag.

Kako god ljudi bili umorni od sjenokoše ili žetve, od prskanja vinograda ili drugih poslova, morali su se nositi i zaspati s takvom slikom. A onaj njezin Martin nije gledao takvim očima. To je i razumljivo. Dugo su bili zajedno, al klinci znaju da su susjedove jabuke slađe.

I tako je Marica dolazila ljeti na potok, namakala svoje noge i tijelo, praćakala se kao mlada štuka u potrazi za hranom. Muži su gledali ispod oka i mjerili, skidali pogledima sve što je bilo prpošno, ali tako da njihove žene ne vide.

Trajalo je to do onog dana kod se na potoku nije pojavio lugar Miškina. Gledao je on iz prikrajka, iza jednog hrasta, i vrebao na Maricu kao zastreb kad kruži iznad dvorišta da uhvati mlado pile. Marica bijaše razgolićena, nigdje nikog nije bilo.

Lipanjске su ruže cvale,
širio se miris sijena
i samo su misli znale
tog trenutka što se sprema.

Lugar Miškina vraški se oznojio. Šuljao se baš onako kao kad krivolovac želi uhvatiti mladu srnu. Oblio ga znoj. Poput zrna graška. I dohvati Maricu.

Čekam ovo godinama.

Oči su mu imale čudan izgled. I u njih je navrila krv. Bacio je torbu i kapu i počela je igra na toploj travi. Otimala se Marica, prevrtaše se tijela do kupa sijena, a kad joj hlad zakloni ona vrba, došlo je nekakvo olakšanje. Popustili su u tom nadmetanju tijekom mjevišvi međe. Uzela Marica u ruku suhu travu i poigravala se njome. Svaki put kad bi je stavila na brkove lugara Miškine, on strese glavu kao da ga je ubo komarac. Marica se smijala sve glasnije i u toj igri sve jače disala. Sunce se spuštalo, leđa im se orosiše. Marica je gledala nebo na kojem se skupljaše tanki oblačići načičkani poput ovčjeg runa, a onda pogledom odmjeri lugara kako onako brkat i dlakav navlači ono toplo lugarsko odijelo i vrati se po-

toku. Najradije bi skočila u suknji, zaplivala i isprala iz sebe tog vražjeg lugara, tog jastreba, tog kradljivca, ali odlučiti: ne, neka ostane gdje je, u njoj, u srcu, u mirisu pokošena sijena.

Z R C A L O

S plahtama na plećima od kodelašnog platna (grubo tkanje) Janica i Frncek Culek u Novigradu Podravskom stoje na svojem gruntu pred poljem zlatnog kukuruza, pa se pitaju: s koje strane početi? Ni najstariji ljudi uz Komarnicu, onaj novigradski potok u kojem su se nekad namakale konoplje, ne pamte tako lijepe dane početka jeseni i tako bogata kukuruzišta!

Čovjek na selu, kopač, orač, tuđi težak, bogec i bogataš, uvijek živi u strahu. Misli: kakva će biti ljetina, hoće li ga mimoići tuča, jer inž. Tomislav Vučetić nije postavio rakete u svim selima, a kad osjeti da je sve lijepo prošlo, onda ga prožimlje ugodan strah. To su, oni žmrci što čovjeku sa zemlje prolaze tijelom kad se nađe pred plodom. I Francek Culek gladi svoje latje kukuruza. Bit će ga pun koš, pun tavan, bit će brašna, žganaca i kruheka!...

Za berbu kukuruza podravskom seljaku uvijek je trebala pomoć. Ruže i Cvete vukle su kola, kotači su grabili po blatu i nije se znalo je li teže blato što se zalijepilo za kotače, drvenariju i željezo, ili pak kukuruza među lojtrama (stranicama). Gazili su kumeki između redova kukuruza, kidali komad po komad, a kad je neka snaha s crvenom maramo na glavi zapjevala: »Plesala je dekla z dečkom...«, muški su prihvatili svoj narodni i narodski refren: »Zbila mu je zuba z ceckom«, pa se tako pjevalo huja-haj, »do trde kmice, dok branju nije došiel kraj«... Pobrani kukuruz stavljao se na gumno, a uvečer uz petrolejku okupilo se sve staro i mlado da bi se kukuruz oljuštio. Večernje komušanje nakon napornog dana bilo je nešto poput najdivnijeg kolača poslije objeda. Pričalo se o životu i smrti sela, o veselim udovicama, o onima koji su u vojsci, pa pišu pisma svojim Katičkama i Maričkama, o svima koji kruh zarađuju izvan domovine, ali se vraćaju na svoju domaju, ziđu nove liže, a njihovi Jožeki se zabune, pak i na tom podravskom gruntu umjesto kaj vele »was«. Stariji se smiju na sav glas. Zgodno im je čuti tu mješanciju, taj tanki »gemišt pol i pol«, što ide iz ruke u ruku.

Gle, gle, ulazi i domaćica, na velikoj tiganji (pladnju) donosi orehnjaču i gibanicu. Jedna slađa od druge. Nisu Podravci uzalud rekli: »Gibanica v devet vrsti, posle nje se ližo prsti...« Na dvorištu je vjerni čuvar pas. Nigdje nikoga, a on laje. Laje pas na mjesec, a to znači da je vrijeme za počinak. Nastavak sutra. Beraćima i trebljaćima kukuruza podrhtavaju kapci, ruke su teške. Čovjek klone, u san utone, a ujutro mu nove brige zvone.

No, kako je i selo minulih godina lakše dolazilo do dinara, kako je sve manje Ružā i

Sarā, a sve više konjskih snaga na benzin, kako su stara kola i drvene kotače zamijenili gumenjaci, to se i tehnika kukuruznog branja počela mijenjati. Sada olještene kukuruz u spremišta ne nose ljudi u plahtama; u pomoć su došli strojevi, elevatori, pa sve ide brže, ali i — nesigurnije. Ljudi su do jučer imali u rukama motike i kose, a danas kosilice i traktorske plugove. Nisu još vještji rukovanju tim napravama domaće proizvodnje ili pak pedeset posto otpisanima, kupljenima za marke. Pogledajte ambulante u podravskim selima. Liječnik Đuka Bradić hvata se za glavu: dolaze ljudi sa zdrobljenim prstima, bez šake, s oguljenim nogama, opeklinama... Susjed Francek Poljak još je u kolicima. Njemu je taj vražji elevator uhvatio kaput, povukao ga remen, dovatio stroj i ozlijedio mu kralješnicu. Krpali su ga u Traumatološkoj bolnici u Zagrebu, sada je na oporavku u Varaždinskim Toplicama.

Noge su još slabe, ali se treba nadati da će proći. Francek bi bio naj sretniji da ponovo zajaši na svoj traktor, da ove jeseni utovari kukuruz, ali da onaj elevator ostavi na mirur, jer mu je donio previše bola i nemira.

O tim podravskim sličicama pričam, zapravo, zato što su nam u pohode došli Dudek i Regica i petnaestak njihovih glumačkih prijatelja. Kamera je šetala podravskom ravnicom, odzvanjao je »kaj«, onako kako ga je čuo Mladen Kerstner, sin starog licitara iz Ludbrega, a režirao Krešo Golik, majstor za spajanje dokumentarnoga i naučenoga. Događaji se odvijaju u srcu Podravine, tamo malo dalje, u vinogradu novigradskog susjeda Sabolića. Što nam smeta, pitate, u tome? Podravski grunt i život između Drave i Bilo-gore oduvijek je vrvio bogatstvom sadržaja: bilo je smijeha, bilo je plača, bilo je tamburica, dogodovština, zadjevica, ljubavnica, tužbalica, pobačaja, oporuka, mita, nakupaca, švercera, pučkih umjetnika, pametnjakovića, bedaka, umišljenika, prevaranata, a u novije vrijeme i foliranata. To su oni koji dolaze u tu jezgru, pa nude svoje usluge, pomoć za odlazak u svijet, za probijanje, za lakši život. To su šminkeri koji bi i seljačke boje, i narodnu nošnju, i crni škrlak, i belo robačo (bijelu košulju), i mekani »kaj« htjeli pretvoriti u nešto što bi seljačku sredinu izbacilo iz sela. A znate kaj: takve bi zapraf trebalo z metlom brezovačom poterati iz sela naše dične Podravine! Ne, nismo svi Dudeki!